

Ю.О. Чугаєнко (Національна академія управління, м. Київ, Україна)

ЕКОНОМІЧНА ДИПЛОМАТІЯ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ДЕРЖАВИ

У статті розглянуто механізми економічної дипломатії України як діяльності держави по просуванню її економічних інтересів на світові ринки і захисту економічної безпеки країни дипломатичними методами в умовах сучасної політичної та економічної нестабільності. Визначено чинники, що зумовлюють особливості формування і розвитку економічної дипломатії України, висловлено пропозиції по її вдосконаленню при головній і координуючій ролі зовнішньополітичного відомства.

Ключові слова: національне господарство, управління, зовнішньоекономічна діяльність, дипломатія, криза, боргові зобов'язання, сучасні виклики і загрози, актори економічної дипломатії.

Літ. 25.

Ю.А. Чугаєнко (Национальная академия управления, г. Киев, Украина)

ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ДИПЛОМАТИЯ В СИСТЕМЕ УПРАВЛЕНИЯ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬЮ ГОСУДАРСТВА

В статье рассмотрены механизмы экономической дипломатии Украины как деятельности государства по продвижению её экономических интересов на мировые рынки и защите экономической безопасности страны дипломатическими методами в условиях современной политической и экономической нестабильности. Определены факторы, предопределяющие особенности формирования и развития экономической дипломатии Украины, высказаны предложения по её совершенствованию при главной и координирующей роли внешнеполитического ведомства.

Ключевые слова: национальное хозяйство, управление, внешнеэкономическая деятельность, дипломатия, экономическая дипломатия, кризис, долговые обязательства, современные вызовы и угрозы, акторы экономической дипломатии.

Y.O. Chugayenko (National Academy of Management, Kyiv, Ukraine)

ECONOMIC DIPLOMACY WITHIN THE SYSTEM OF STATE EXTERNAL ECONOMIC ACTIVITY MANAGEMENT

The article considers the mechanisms of economic diplomacy of Ukraine as state activity on the promotion of its economic interests at the global markets and protection of national economic security by diplomatic means under the current political and economic instability. The author identifies the factors predetermining the peculiarities in formation and development of Ukraine's economic diplomacy. Propositions are carried out on its improvement with the leading and coordinating role of the Foreign Ministry.

Keywords: national economy; management; foreign economic activity; diplomacy; economic diplomacy; crisis; debt obligations; current challenges and threats; actors of economic diplomacy.

Постановка проблеми. В умовах глобалізації і посилення економічної взаємозалежності держав економіка з кожним роком займатиме усе більш значиме місце в дипломатичних стосунках. У зв'язку з цим особливого значення набувають дипломатичні методи відстоювання національних інтересів на світових ринках та в економічних відносинах з іншими країнами, що отримало назву «економічна дипломатія». Українська дипломатична служба накопила відповідний досвід впровадження дипломатичних методів у відстоюванні і просуванні національних економічних інтересів на світові ринки. Втім

механізми дипломатії та їх роль в забезпеченні і реалізації економічної складової зовнішньої політики України вимагають подальшого вдосконалення з урахуванням світового досвіду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Кількість публікацій в наукових виданнях, що зачіпають об'єкт дослідження, не надто велика. Багато матеріалів містяться в розрізненому вигляді в різних іноземних виданнях, ЗМІ, але не всі перекладені українською або російською мовами.

Серед вітчизняних авторів, які досліджують зазначену проблематику, слід назвати, насамперед, В.А. Вергуна [3], В.М. Нижник [17], О.М. Шарова [20], серед зарубіжних – Р. Занер [25], Л. Йю [25], Г.К. де ла Кар'єр [6], М. Костецькі [23], О. Нарай [23], А.К. Роуз [24]. Російські дослідники також приділяють даній проблематиці все більшу увагу: Д.А. Дегтярьов [7], І.Д. Іванов [11], О.Є. Ліхачов [13], Н. Філіні [19], В.Д. Щетинін [21].

Водночас через появу нових викликів глобалізації ряд питань сучасної економічної дипломатії вимагають подальшого аналізу і розроблення заходів відповідного реагування на зміну світових реалій.

Невирішені частини проблеми. Ефективне використання методів економічної дипломатії можливе за умови урахування сучасних світових тенденцій та досвіду провідних країн, глибокого наукового дослідження проблеми торговельно-економічних відносин і дипломатії, встановлення довірчих відносин державних органів влади з діловими колами України.

Впровадження і реалізація вказаних заходів обумовлена необхідністю визначення чітких довгострокових пріоритетів державної зовнішньоекономічної політики, з посиленням координуючої дії по її реалізації з боку Міністерства закордонних справ України. Це, у свою чергу, вимагає від підприємницьких кіл країни, з одного боку, практичної підтримки державної зовнішньоекономічної політики, а з іншого – забезпечення прозорості, рівності та ефективності державної підтримки інтересів вітчизняних підприємців на світовому ринку.

Метою дослідження є визначення дієвості механізмів дипломатії при реалізації економічної складової зовнішньої політики України.

Основні результати дослідження. Сучасний період світового розвитку не можна назвати збалансованим і стабільним. Наростають елементи напруженості і невизначеності. До небезпечних світових викликів, поряд з поширенням зброї масового знищення, тероризмом, релігійним екстремізмом, наркотрафіком, забрудненням довкілля, нестачею продовольства і прісної води відноситься і світова економічна криза, яка ось вже 4 роки трясє планету і для подолання якої надійні варіанти поки що не знайдено.

Більше того, перспективи стають все більш тривожними. Боргові негаразди єврозони та її сповзання в рецесію – лише верхівка айсберга з невирішених структурних проблем усєї світової економіки. На думку провідних політиків і експертів Заходу, європейським країнам буде потрібно близько 10 років на оздоровлення фінансів і розв'язання проблеми боргової кризи. Достатньо сказати, що сукупний держборг 17 країн єврозони в другому кварталі 2012 р. складав 90% ВВП. У грошовому еквіваленті на сьогодні це більше 8,517 трлн. євро [5].

Сумарний борг усіх 27 учасників Європейського союзу також продовжує зростати. Так, за вказаний період 2012 р. загальний показник боргу виріс з 83,5% до 84,9%, склавши 10,84 трлн. євро [5].

Нагадаємо, що у вересні цього року історичний антирекорд поставили Сполучені Штати Америки, чия державна заборгованість переступила відмітку в 16,015 трлн. дол. США [5].

Не виглядають малими і борги України, якщо враховувати низькі доходи населення і стан економіки в цілому – загальна сума державного та гарантованого державою боргу станом на 30.09.2012 складає 62,03 млрд. дол. США [9]. Небезпека державного боргу полягає в тому, що він впливає не лише на економіку, але й на політику, на усі аспекти життя суспільства.

Поряд з борговими негараздами особливістю сучасного етапу є і те, що криза привела до ерозії лідерства традиційних економічних локомотивів, таких як США, ЄС, Японія, але взамін не висунула нових моделей розвитку світової економіки, відсутність яких веде до її гальмування. У той же час боротьба за доступ до природних ресурсів провокує аномальні коливання сировинних і енергетичних ринків. Внутрішні соціально-економічні проблеми, що загострилися внаслідок кризи, в розвинених економіках послаблюють домінування Заходу.

Така ситуація не може не викликати тривоги, оскільки непередбачуваними стають наслідки подій, що відбуваються у світовій економіці, і як результат – неминучі зміни в розкладі міжнародних сил, у світовій політиці.

За цих умов в роботі зовнішньополітичного відомства на перший план виходить здатність оперативної і компетентної аналізувати те, що відбувається, давати керівництву країни своєчасний прогноз з тим, щоб активніше впливати на ситуацію там, де безпосередньо зачіпаються національні інтереси, діяти на випередження, бути готовими до будь-якого варіанту розвитку обстановки [20].

Це стосується передусім роботи по просуванню економічних інтересів нашої країни. Прем'єр-міністр України М.Я. Азаров, виступаючи на XI нараді керівників зовнішньополітичних відомств України на початку жовтня 2012 р., зазначив з цього приводу, що «пріоритети зовнішньої політики – це наші економічні інтереси» [15]. Глава уряду переконаний: дипломати повинні допомогти українським підприємствам вчасно побачити на ринку нові ніші і поради їм, як підвищити свою конкурентоспроможність [15].

Завдання це надзвичайно важливе і дуже непросте. Факти свідчать про те, що на зовнішніх ринках національний бізнес зіштовхується з необґрунтованими обмеженнями і передусім з протекціонізмом. Лідером у піднятті протекціоністських бар'єрів є США. При цьому американський уряд продовжує наполягати на відкритості чужих ринків для продукції своїх компаній.

У цьому зв'язку М. Азаров критично висловився про бездіяльність окремих диппредставництв у випадках відвертого застосування в низці держав протекціоністських та обмежувальних заходів стосовно наших компаній, фірм і товарів. Прем'єр висловив сподівання, що в цьому напрямку наші дипломати займуть активнішу позицію [15].

Процеси глобалізації, що супроводжуються посиленням міжнародної конкуренції, настирливо вимагають активної участі держави у просуванні і за-

хисті національних інтересів на світовому ринку. Державна підтримка в різних формах слугує сьогодні найважливішим чинником успішної діяльності вітчизняних компаній і країни в цілому на світовому ринку. При цьому йдеться не про підміну ринкових принципів господарювання, а про підвищення конкурентоспроможності національних виробників, працюючих в жорсткому конкурентному ринковому середовищі. Мова йде про використання засобів політичного, дипломатичного, економічного, культурного та іншого впливу на суб'єкти міжнародних відносин з метою досягнення цілей зовнішньої політики, визначених в результаті її економізації.

До рішення цього завдання стала активно залучатися традиційна дипломатія з посиленням її економічної складової. Серед політиків і дослідників останнє отримало назву «економічна дипломатія» як діяльність з реалізації національних економічних інтересів на світовій арені і захисту національної безпеки дипломатичними методами. Важливого значення набуває здатність економічної дипломатії працювати в упереджуючому режимі, забезпечувати політичний заділ для просування економічних інтересів.

Зазначимо при цьому, що роль економічної дипломатії не зводиться тільки до дій у випадках виникнення надзвичайних або несприятливих для господарства країни ситуацій. Забезпечення країни умов міжнародного економічного співробітництва, що сприяють підвищенню рівня і якості життя її населення, також є пріоритетним завданням економічної дипломатії. Тому зусилля останньої спрямовані на пошуки компромісних рішень на основі зустрічних поступок за тієї умови, що взаємна вигода партнерів у переговорах про ці поступки більша, ніж самі поступки.

В силу різноманітності і складності сучасної економіки рішення завдань економічної дипломатії здійснюється різними інститутами та їх співробітникам. Окрім державних – міністерства закордонних справ, міністерств економіки, фінансів, оборони, агропромислового комплексу та інших – в цьому задіяні і місцева влада, регіональні об'єднання, неурядові організації, промислові і торгові об'єднання, фірми і окремі бізнесмени [1].

Множинність співробітників і різноманіття тематики економічної дипломатії вимагає від них глибоких спеціальних знань. Особливе значення отримує постійний переговорний процес, який потребує парламентарів, що розбираються в антидемпінгових питаннях, питаннях торгових війн, тарифів, митних правил, проблемах подолання нетарифних бар'єрів, володіють наукою валютно-кредитних стосунків, знаннями податкового законодавства та інше. Фахівці потрібні і для керівництва самим процесом переговорів.

Участь значної кількості національних суб'єктів у зовнішньоекономічній діяльності обумовлена легкістю комунікацій і пересувань, бажанням політиків і підприємців самостійно оцінювати обстановку і діяти в обхід бюрократичних структур. Тепер практично кожне відомство і регіон проводять свою «зовнішньоекономічну політику» – здійснюють прикордонне співробітництво, підписують двосторонні і багатосторонні партнерські угоди, з візитами їздять за кордон, обмінюються інформацією, в т.ч. не завжди бажаною для розповсюдження.

Цей процес в цілому вимагає всесторонньої підтримки. Але, для уникнення переважання вузьковідомчих і місницьких інтересів над загальнодержавни-

ми, потрібна координація їх діяльності. Таким координатором є Міністерство закордонних справ України і його закордонні представництва. Вибір цих державних інститутів обумовлений наступними чинниками:

- наявністю відповідних професійних навичок і оперативної структури управління, що склалася, у середині країни і за кордоном;

- меншою ангажованістю зовнішньополітичного відомства перед окремими приватними інтересами при дотриманні морально-етичних норм і обмежень: дипломати повинні сприяти торгівлі, але не повинні самі становитися торговцями;

- підпорядкованість його діяльності національним інтересам, а також здатність забезпечити в стосунках із зовнішнім світом необхідні параметри національної безпеки.

Як засвідчила практика фахівці не всіх регіонів України, які займаються питаннями зовнішньоекономічних зв'язків, мають необхідні знання про стандарти оформлення типових економічних проектів для потенційних зарубіжних інвесторів як у державній, так і в приватній сферах. Як наслідок, потенційні інвестори нерідко висловлюють зауваження з того приводу, що українці не вміють «упакувати» у зрозумілі та привабливі для інвесторів проекти ті величезні можливості для бізнесу, що відкриваються у багатьох галузях економіки країни.

З метою надання допомоги регіонам у просуванні своєї продукції на зовнішні ринки за ініціативою МЗС України було створено спеціальну Робочу групу, що об'єднала заступників керівників регіональних державних адміністрацій, які відповідають за зовнішньоекономічний напрямок роботи. Діяльність Робочої групи спрямована на забезпечення координації, опрацювання нових напрямів та посилення ефективності співробітництва між МЗС та регіонами України в сфері зовнішньоекономічних зв'язків.

На першому засіданні вказаної групи було прийнято рішення провести навчання цієї категорії фахівців. МЗС України разом з компаніями "Ernst&Young" і "Pricewaterhouse Coopers" за участі фахівців Європейського банку реконструкції та розвитку провели безкоштовний тренінг, на якому розповіли, як готувати інвестиційні проекти, яким мінімальним критеріям вони мають відповідати.

У рамках діяльності Робочої групи та під егідою МЗС проводяться презентації економічного потенціалу областей, в яких беруть участь представники центральних органів виконавчої влади, міжнародних організацій, вітчизняних та іноземних компаній, банківських та фінансових установ, що вже працюють або мають намір працювати в регіонах країни, дипломати. Першою такою областю була Житомирська. Такі презентації, перш за все, сприяють налагодженню зарубіжних ділових контактів на рівні регіонів, демонструють можливості та переваги ефективної взаємодії центральних та регіональних органів державної влади України у зовнішньоекономічній сфері, насамперед у питанні створення сприятливого інвестиційного клімату в нашій країні.

Підкреслимо, що дипломатичне відомство і раніше займалося просуванням національного бізнесу на зовнішні ринки. Але ця діяльність була не системною. За останній час в змісті економічної дипломатії сталися якісні зміни:

перехід від обслуговування поточних і частково перспективних інтересів національної торгівлі і інших секторів бізнесу до управління цими процесами на національному рівні, а через механізм міжнародної співпраці – також на міжнародному рівні. Цей якісний перехід був закріплений Указом Президента України «Про Положення про Міністерство закордонних справ України» від 6 квітня 2011 р., в якому чітко визначено, що розвиток зовнішньоекономічних зв'язків належить до сфери відповідальності МЗС [2].

Допомагати нашим підприємствам за кордоном, шукати потенційних інвесторів, гідно представляти в міжнародних ЗМІ потенціал галузей і регіонів – все це зараз стало прямими обов'язками дипломатів. Торговельно-економічні місії, які раніше перебували в подвійному підпорядкуванні – МЗС та Міністерства економічного розвитку і торгівлі, що спричиняло чималу плутанину. Нині вони перетворені на відповідні економічні відділи у складі посольств і підпорядковані безпосередньо зовнішньополітичному відомству.

На виконання цього указу президента та з метою ефективної взаємодії дипломатії і бізнесу при МЗС України 15 березня 2011 р. було створено Раду експортерів, яку очолює міністр. До її складу входять провідні фінансово-промислові групи України, підприємства машинобудівної галузі та агропромислового комплексу.

Рада спрямовує свою діяльність на збільшення в структурі українського експорту частки продукції з інноваційною складовою, а також з високим ступенем переробки, на підтримку впровадження за кордоном вітчизняних технологій та реалізації високотехнологічної продукції, на сприяння участі українських підприємств в реалізації масштабних інвестиційних проектів, агропромислової продукції в інших країнах світу. Робота Ради побудована відповідно до стандартів західних дипломатичних відомств. Її організатори не пішли шляхом скликання значної кількості керівників підприємств різних галузей з абсолютно різними проблемами, а сфокусувалися на конкретних напрямках.

За період функціонування Ради проведено 4 засідання. На першому і другому засіданнях взяли участь керівники 19 провідних українських підприємств машинобудування і топ-менеджери 13 найпотужніших фінансово-промислових груп України. Під час засідань були обговорені перспективні напрями розширення географії експорту високотехнологічної і наукоємної продукції, визначені найбільш значні перешкоди у питанні посилення присутності продукції українських виробників на світових ринках.

Зокрема, під час другого засідання було підписано Меморандум про співпрацю 13 провідних фінансово-промислових компаній України з Міністерством закордонних справ [14]. Меморандумом передбачено підтримку підприємств з боку МЗС в таких питаннях як обмін інформацією, організацію заходів або переговорів, відвідування інших країн, а також лобювання інтересів компаній за кордоном. Документ покликаний допомогти входженню вітчизняних компаній на міжнародні ринки та збільшенню обсягів їх експорту. Водночас компанії сприятимуть залученню іноземних інвестицій в Україну.

Третє і четверте засідання Ради експортерів було присвячено просуванню продукції агропромислового комплексу на нові ринки збуту, у тому числі на ринки країн Азії, Близького Сходу, Африки та Латинської Америки.

У розвиток рішень третього і четвертого засідань Ради експортерів за сприяння МЗС України, Європейської бізнес-асоціації та Представництва України при ЄС 12–14 листопада 2012 р. у Брюсселі з візитом перебувала делегація цієї Ради. Метою цього візиту було детальне ознайомлення з нормативними вимогами ЄС до української сільгосппродукції та практична підготовка до майбутньої лібералізації сільськогосподарського ринку з ЄС в умовах функціонування зони вільної торгівлі.

Згідно програми візиту було проведено низку практичних семінарів та експертних зустрічей з представниками профільних департаментів Європейської Комісії, що займаються питаннями сільського господарства, фітосанітарних правил, торгівлі та оподаткування, а також з провідними галузевими юридичними структурами й бізнес-асоціаціями. «Нам вперше вдалося об'єднати зусилля бізнесу, дипломатів, Європейської Комісії з тим, щоб дати новий поштовх економізації зовнішньої політики України», – зазначив Посол України при ЄС К. Єлісєєв. «Це ті завдання, які ставить перед нами керівництво держави», – підкреслив він [18].

Розширення функцій дипломатії в міжнародній економічній сфері поставило на порядок денний питання підготовки дипломатичних кадрів у сфері взаємодії з бізнесом. Неможливо ефективно допомагати українським компаніям, якщо не мати уявлення про їхні проблеми й турботи, не усвідомлювати того, чим живе бізнес. До речі, у багатьох європейських країнах подібне питання вирішене. Зокрема, в Німеччині однією з вимог до вступу на дипломатичну службу є місячна підготовка з питань міжнародної торгівлі і фінансів. Після цього проводиться 2-тижневий семінар, на якому за участю менеджерів високого класу з німецьких фірм програють типові моделі лобювання бізнесу за кордоном. Молоді дипломати проходять дво-тритижневі стажування в німецьких компаніях.

Дещо подібна практика впроваджується в систему МЗС України. Працівники міністерства відвідують провідні підприємства країни, знайомляться з їх роботою й тим самим роблять крок до розуміння реальних проблем і можливостей бізнесу. З цією ж метою в Дипломатичній академії при МЗС України відкрито кафедру і спеціальність «економічна дипломатія».

У реалізації завдань економічної дипломатії усе більшу роль відіграють візити вищих посадовців країни. Нині глава держави, прем'єр-міністр і міністр закордонних справ виїжджають за кордон у супроводі цілої групи бізнесменів.

За період 2010–2011 рр. сталося 179 візитів за рубіж президента країни, прем'єр-міністра, а також міністра закордонних справ. Президент країни В. Янукович за цей період з'їздив за кордон 84 рази, прем'єр країни – 41 раз, міністр закордонних справ здійснив 104 поїздки [22]. Протягом третього року перебування у влади (на початок грудня 2012 р.) В. Янукович здійснив 13 зарубіжних поїздок. Якщо поїздки здійснювалися не в міжнародні організації (ООН, ОБСЄ, НАТО, СНД та інші), а на запрошення глав держав, то в них, як правило, брали участь представники українського бізнесу. У 2011 р. В. Янукович взяв участь у більш ніж 30 міжнародних бізнес-форумах. Тільки під час візитів Президента України у Бразилію, В'єтнам, Бруней, Сінгапур, відвідування України лідерами КНР, Катару, Польщі, Литви вдалося досягти перспек-

тивних домовленостей про можливість залучення фінансових ресурсів на суму до 20 млрд. дол. США [4].

Підкреслимо, що в організації і проведенні бізнес-форумів за кордоном основна роль належить дипломатичним представництвам України. Автор цієї статті брав безпосередню участь в організації і проведенні бізнес-форумів українських підприємців з підприємцями країн перебування – Грузії, Узбекистану, Таджикистану і Афганістану.

Інструментом економічної дипломатії є також спільні двосторонні міждержавні комісії з питань торговельно-економічної та іншої співпраці, які створюються на основі міждержавних і міждержавних угод. Комісія складається з двох частин – української та іноземної. Їх засідання, зазвичай, проводяться один раз на рік по чергово в своїх країнах. На сьогодні таких комісій нараховується 71 [16].

До складу комісій входять представники уряду, дипломати, підприємці і представники бізнесу обох країн.

Їх діяльність спрямована на реалізацію таких заходів:

- формування пріоритетних напрямів співпраці на коротко- та середньостроковий період з країнами-партнерами;
- забезпечення виконання домовленостей, досягнутих під час двосторонніх засідань;
- розвиток співробітництва у рамках міжнародних організацій, зокрема вдосконалення двосторонньої договірно-правової бази;
- забезпечення виконання міжнародних зобов'язань;
- вирішення питань лібералізації та диверсифікації зовнішньої торгівлі;
- покращення торговельних режимів з країнами-партнерами, насамперед у напрямі зняття торговельних обмежень, запроваджених щодо української продукції;
- розвиток прикордонного співробітництва;
- залучення іноземних кредитів, інвестицій та технічної допомоги;
- забезпечення захисту інтересів України на зовнішніх ринках;
- пошук та розширення нових зовнішніх товарних ринків;
- залучення новітніх технологій в економіку України;
- розроблення програм довгострокового співробітництва з найважливішими торговельно-економічними партнерами України;
- вирішення проблемних питань двостороннього торговельно-економічного співробітництва з країнами-партнерами [8].

Реалізація на практиці вказаних заходів наглядно представлена в роботі першого засідання міждержавної українсько-китайської комісії із співпраці, що пройшло 20 квітня 2011 р. в Києві. На ньому було визначено першочергові напрями для нарощування співпраці між Україною і Китаєм: торгівля, енергетика, машинобудування, медицина і фармацевтика, науково-технічна, авіаційна, космічна, освітня й культурна сфери та сільське господарство. За підсумками першого засідання Міждержавної комісії було підписано низку договірно-правових документів [12].

До речі, лідери провідних, як і лідери країн, що розвиваються, відвідують Китай по декілька разів. При цьому вони привозять з собою групу бізнесменів і укладають велику кількість договорів і угод з питань співпраці і інвестицій-

них проектів. Китай сьогодні – світовий лідер і ігнорувати таку можливість для підприємств, інвестицій і майбутнього в цілому було б непростою помилкою.

Значна роль експорту як чинника економічної динаміки обумовлює необхідність формування цілісної системи заходів з боку держави з метою створення сприятливих економічних, правових, організаційних та інших умов для розширення експорту, обмеження ризиків, який містить у собі цей процес шляхом надання вітчизняним експортерам відповідної допомоги у фінансовій, правовій, інформаційній, дипломатичній, маркетинговій сферах. Першочергово в цьому напрямку має бути вирішена проблема належного фінансування експортноорієнтованого сегменту національної економіки.

Нинішня криза виявила слабкі місця української кредитно-фінансової системи і вказала на головну проблему – банки, незважаючи на їх найбільшу капіталізацію як сектору економіки, не спішають підтримати вітчизняних підприємців, що спричиняє значне згортання їхніх виробничих програм і, як наслідок, падіння обсягів виробництва основних експортно-орієнтованих галузей. За 9 місяців 2012 р. експорт товарів склав 50798,7 млн. дол. США, імпорт – 62273,3 млн. дол. США. Порівняно з відповідним періодом 2011 р. експорт збільшився на 1,8%, імпорт – на 4,7%. Від'ємне сальдо становило -11474,6 млн. дол. США (за 9 місяців 2011 р. – -9588,6 млн. дол. США) [10].

Незважаючи на відповідне збільшення експорту, головні експортно-орієнтовні галузі суттєво зменшили обсяги поставок своєї продукції на зовнішні ринки. Так, протягом тривалого часу основу товарної структури українського експорту складають чорні метали та вироби з них – 27,9% від загального обсягу експорту (зменшення на 11,7% проти 9 місяців 2011 р.), мінеральні продукти – 11,7% (зменшення на 20,6%), продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості – 7,5% (зменшення на 1,5%) [10].

Стає зрозумілим, що модель розвитку вітчизняної економіки потребує серйозних, структурних змін. У зазначеному контексті видається за доцільне, як це характерно для провідних країн світу, формування дієздатної системи економічного стимулювання експорту у наступних формах: субсидування (компенсації) процентної ставки українським експортерам промислової продукції; страхування експортних кредитів у формі надання державних гарантій для забезпечення платіжних доручень урядів та експортно-кредитних агенцій іноземних країн, гарантії платіжних зобов'язань банку-агента; діяльності експортно-кредитних агенцій-структур, що займаються страхуванням ризиків експортерів.

Створення адекватної інфраструктури державної підтримки страхування, гарантування та кредитування експорту буде в повній мірі відповідати сучасним економічним викликам.

Реалізація заходів економічної дипломатії в значному ступені залежить від уваги до проблеми іміджу. Для України як країни з експортноорієнтованою економікою особливого значення набуває саме позитивний імідж наших компаній в іноземних ділових колах. «Брайан Хокинг, відомий сучасний теоретик дипломатії, проаналізувавши вплив сприйняття країни на рішення, що приймаються іноземними бізнесменами про початок своєї ділової активності, пи-

сав, що на 72% сприйняття країни є основою для ухвалення рішень по вкладанню інвестицій або інших форм економічного співробітництва з цією країною» [19].

В умовах росту інформаційного чинника в міжнародних відносинах практичну значущість має досвід провідних країн світу, зокрема Німеччини, по розвитку такої форми економічної дипломатії як іміджева економічна дипломатія, що включає комплекс заходів по створенню і підтримці позитивного іміджу країни за кордоном і інвестиційного клімату всередині країни [3]. У цих державах прийнята і реалізується стратегія розвитку експорту, головними складовими якої є фінансова, інституційна та інформаційна підтримка.

На жаль, поки що потрібно визнати, що образ багатьох держав, у т.ч. і України, за кордоном формується не нами, тому він часто спотворений і не відбиває ні реальну ситуацію в нашій країні, ані її вклад у світову цивілізацію, науку, культуру, та й позиція нашої країни в міжнародних справах зараз висвітлюється доволі однобоко.

Говорячи про це на XI-й нараді послів України, прем'єр-міністр М.Я. Азаров звернув увагу на необхідність посилення інформаційної складової діяльності дипломатичних представництв. «Міжнародне співтовариство повинне бути детально проінформоване про хід реформ, які проводяться в Україні, а також про те, що ми впевнено йдемо шляхом демократії та суспільно-економічних реформ. Дипломатичні представництва повинні посилити роз'яснювальну роботу, послідовно ламати стереотипи, розвіювати міфи, а іноді – цілеспрямовану дезінформаційну кампанію про Україну. Ми повинні з вами разом тримати наших партнерів в курсі таких перетворень, які проходять в Україні» [15]. За його словами, залучити іноземного інвестора можна шляхом роз'яснення змісту й широкомасштабної системи дерегуляції, податкової та митної реформ, створення правових основ державно-приватного партнерства, заходів державної підтримки реалізації пріоритетних національних проєктів [15].

Висновки. Теоретичну категорію «економічна дипломатія» слід визначити як діяльність з реалізації національних економічних інтересів на світовій арені і захист економічної безпеки держави дипломатичними методами, головну координуючу роль в якій на національному рівні відіграє зовнішньополітичне відомство.

З цього випливає, що захист і просування економічних інтересів на сучасному етапі є найважливішою складовою зовнішньої політики України у забезпеченні національних інтересів.

У світі склалася практика, коли саме зовнішньополітичне відомство бере на себе активну роль по просуванню економічних інтересів держави і національних компаній на світові ринки. Цю модель слід визнати найбільш ефективною. У сучасних умовах саме держава здатна найефективніше захищати корпоративні інтереси національного бізнесу на міжнародній арені.

1. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16.04.1991 №959-ХІІ, із змінами і доповненнями // zakon1.rada.gov.ua.

2. Про Положення про Міністерство закордонних справ України: Указ Президента України від 6.04.2011 №381/2011 // zakon1.rada.gov.ua.

3. *Вергун В.А.* Забезпечення інтересів національного бізнесу засобами економічної дипломатії (на прикладі Німеччини) // www.pbuv.gov.ua.
4. Гончарук: Янукович – основной лоббист // www.unian.net.
5. Госдолг стран еврозоны достиг рекордного значения – 87,3% ВВП // rus.newsru.ua.
6. *де ла Каррьер Г.К.* Экономическая дипломатия. Дипломат и рынок. – М.: Росспэн, 2003. – 296 с.
7. *Дегтерев Д.А.* Экономическая дипломатия: экономика, политика, право. – М.: Навона, 2010. – 176 с.
8. Державна підтримка українського експорту // www.ukrexport.gov.ua.
9. Державний та гарантований державою борг України за станом на 30.09.2012 // www.minfin.gov.ua.
10. Зовнішня торгівля України товарами за 9 місяців 2012 року: Експрес-випуск / Державна служба статистики України. – 13.11.2012. – №08/2-27/217 // www.ukrstat.gov.ua.
11. *Иванов И.Д.* Хозяйственные интересы России и её экономическая дипломатия. – М.: МГИМО, РОССПЭН, 2001. – 318 с.
12. *Клюев А.* Створена Міжурядова комісія – стратегічний майданчик для розвитку співробітництва між Україною та КНР // www.me.gov.ua.
13. *Лихачев А.Е.* Экономическая дипломатия России. Новые вызовы и возможности в условиях глобализации. – М.: Экономика, 2006. – 461 с.
14. МИД и крупнейшие компании подписали меморандум // www.ukrtudprom.ua.
15. Микола Азаров закликав дипломатів просувати за кордоном економічні інтереси України // www.kmu.gov.ua.
16. Міжурядові зв'язки та двосторонні комісії // www.kmu.gov.ua.
17. *Нижник В.М.* Економічна дипломатія і економічна безпека України: Навч. посібник. – Хмельницький: ХНУ, 2007. – 494 с.
18. Український агробізнес в Брюсселі відкриває європейські ринки для вітчизняної сільгосппродукції // fr-agro.org.ua.
19. *Филина Н., Баранай П.* Современная экономическая дипломатия // www.proza.ru.
20. *Шаров О.* Економізація зовнішньої політики: сьогоднішня українська тактика // Економічний часопис-XXI. – 2007. – №9–10. – С. 21–26.
21. *Щетинин В.Д.* Экономическая дипломатия: Учеб. пособие. – М.: Международные отношения, 2001. – 280 с.
22. Янукович съездил за рубеж 84 раза // president.org.ua.
23. *Kostecki, M., Naray, O.* (2007). Commercial Diplomacy and International Business. Discussion Papers in Diplomacy. The Hague: Netherlands Institute of International Relations "Clingendael".
24. *Rose, A.K.* (2005). The Foreign Service and Foreign Trade: Embassies as Export Promotion. Working Paper 11111. National Bureau of Economic Research, Cambridge (USA).
25. *Saner, R., Yiu, L.* (2003). International Economic Diplomacy: Mutations in Postmodern Times. Discussion Papers in Diplomacy, N84. The Hague: Netherlands Institute of International Relations "Clingendael".

Стаття надійшла до редакції 30.01.2013.